

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: НОВИЙ ДОСВІД

Репко І.П.

На сьогоднішній день цілі і завдання виховання студентської молоді у ВНЗ визначаються об'єктивними потребами суспільства. Нова концепція освітньої політики України, спрямована на соціальну консолідацію і громадянське єднання українського суспільства, враховує велику динамічність розвитку суспільства, швидкі темпи формування молоді в освітньому та особистісному аспектах.

Реформи в освіті націлені на вирішення двох основних завдань:

з одного боку, інтеграцію у світовий освітній простір;

з іншого – збереження національної самобутності, врахування особливостей українського менталітету.

Це знайшло відображення у Національній доктрині розвитку освіти, Законах України «Про освіту», «Концепції громадянської освіти в Україні», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», низці нормативних документів.

Формування нового української суспільної свідомості є вимогою сьогодення. До неї мають увійти елементи загальнолюдської культури, сучасні знання та національні традиції, виховання у молоді відповідальності перед суспільством за країну.

Проте частка молоді, насамперед ті, які проживають в урбанізованих центрах, мають низький рівень національного самоусвідомлення, нерідко й зовсім не ідентифікують себе з українською нацією. Етнонаціональне відчуження виявляється у таких якостях, як національний нігілізм, почуття національної меншовартості, байдужість до долі рідного народу, небажання реалізувати творчий потенціал та знання для примноження здобутків своєї країни.

Це слід пам'ятати, бо процес розбудови й утвердження суверенної, демократичної держави обумовлений рівнем інтелектуального потенціалу і соціальної активності студентської молоді. Погоджуємося з думкою С. Іконнікова та В. Лісовського, що в соціальній структурі суспільства студентство як соціальна група найближче стоїть до інтелігенції і призначена в майбутньому до заняття висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, управління, культури.

Таким чином, студентська молодь саме той соціальний прошарок суспільства, який, насамперед, повинен стати об'єктом патріотичного виховання, бо саме патріотичне виховання включає формування в українському суспільстві високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становлення громадян, що володіють позитивними цінностями і якостями, здатних проявити їх у творчому процесі в інтересах Батьківщини, зміцнення держави, забезпечення його життєво важливих інтересів та сталого розвитку. Виходячи з вищесказаного, патріотичне виховання повинне стати стержнем всієї системи виховання особистості.

Ми розглядаємо патріотичне виховання як цілісний процес, що має дві сторони:

одна з них – оволодіння патріотичними знаннями та вміннями оперувати ними (освіта);

інша – формування патріотичних почуттів і відповідної поведінки.

Результатом їх гармонійного взаємодії та розвитку є формування патріотизму як елементу світогляду студентів.

Аналіз останніх наукових досліджень з означеної проблеми свідчить про сталий інтерес вчених до питань формування патріотизму особистості.

Першооснови національно-патріотичного виховання, а отже і формування патріотизму, були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється

в роботах таких науковців, як О. Любара, М. Стельмаховича, Д. Федоренка та ін.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотизму звертались О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, О. Сухомлинський, К. Ушинський. У своїх працях вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання.

Теоретичні засади патріотичного виховання закладено у дослідженнях українських вчених, психологів та педагогів М. Боришевського, Д. Віконської, В. Москальця, І. Сікорського, Б. Цимбалістого, В. Яніва, Я. Яреми та ін. Їх праці присвячені питанням української національної ідеї, духовності, демократичним принципам навчання і виховання, гуманістичним цінностям.

Патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядають у своїх працях сучасні педагоги Ю. Бондаренко, О. Вишневський, В. Довбищенко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, Л. Нечипоренко, О. Онищук, С. Павх, Б. Ступарик, О. Ярмоленко та ін.

Сучасні дослідження проблеми національно-патріотичного виховання молоді ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання (А. Алексюк, А. Бойко, І. Бех, В. Майборода, І. Мартинюк, Т. Усатенко, М. Шкіль та ін.). Шляхи вирішення завдань національно-патріотичного виховання молоді розкриваються у працях Т. Донченка, С. Бевзенка, Л. Мацько, П. Хропка та ін.

Серед наших викладачів: Г. Пономарьова, О. Акімова, М. Андрєєва, М. Андрусенко, О. Бабакіна, Т. Бившева, В. Булгакова, К. Волкова, Н. Гур'янова, Т. Дорош, Л. Діте, Н. Зворська, О. Ільченко, М. Козир, З. Ланцюженко, О. Молчанюк, В. Одарченко, Л. Петриченко, С. Пехарева, О. Погода, І. Ремзі, Х. Шапаренко, В. Яценко, М. Ярославцева та інші. (2006)

Існує декілька найбільш важливих умов, чинників, принципів виховання патріотизму у особистості. Найбільш загальне, принципово важливе положення, на наш погляд, яке слід неодмінно враховувати при вихованні патріотизму, полягає у розумінні й визнанні того факту, що процес становлення цього феномена розпочинається буквально з перших днів життя дитини. Висловлюючись метафорично, можна сказати, що немовля вже з молоком матері підсвідомо вбирає певну етнічно, національно своєрідну інформацію.

А продовжувати цю кропітку роботу слід у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах та у вишах.

Отже, перед сучасними вишами стоїть завдання особливої актуальності: в умовах модернізації всієї системи суспільних відносин в Україні вкладати у процес формування патріотизму у молодіжному студентському середовищі нове звучання і значимість.

Специфічною особливістю виховання студентів **педагогічних вищих навчальних** закладів є те, що воно ставить дві головні цілі:

з одного боку, якнайкраще виховати майбутніх учителів, адже педагог сам повинен бути добре вихованим,

а з другого – підготувати їх до виховної роботи з дітьми та дорослими.

При формуванні у молоді почуття патріотизму, потрібно спиратися як на традиційні принципи навчально-виховного процесу, а саме: *принцип розвитку*, що враховує вікові та індивідуальні особливості студентів (I та старші курси); *принцип самостійності*, основною метою якого є діяльнісний підхід, коли студент стає співучасником навчально-виховного процесу (активні та інтерактивні методи навч, спільне планування роботи, ініціатива студентів); *принцип самоорганізації*, через створення творчого середовища у ВНЗ (гуртки різного рівня, різного спрямування, керівництво гуртками самими студентами, концерти груп, факультетів, гуртожиток, академія). Однак, щоб «йти в ногу з часом» необхідно використовувати і адаптивні методи розвитку та управління вихованням.

Викладач, як вихователь, повинен пам'ятати, що для успішного вирішення поставлених завдань в ході патріотичного виховання студентів виникає необхідність у зміні менталітету викладачів та адміністраторів освіти, підвищення їх політико-правової культури, вдосконаленні професійної майстерності, підвищення професійної компетентності, забезпечення творчої взаємодії відносин «викладач-студент», «студент-студент», «студент-фахівець», «студент-представник громадськості».

Більшість сучасних українських дослідників зосередилися на розгляді загальної ролі патріотизму та національних цінностей у процесі формування особистості. Звичайно, це питання є дуже актуальним, але має місце односторонність дослідження, в тому плані, що розглядається вплив та роль цінностей на кінцевий адресат виховання – молодь. При цьому джерело виховання, тобто педагогічний склад, ніби випадає з поля зору дослідників. Це, на нашу думку, є серйозним недоліком. Адже внутрішній розрив між тим, що пропагується майбутнім громадянам, і внутрішнім світом педагогів, не може не привести, в решті-решт, до розвитку в нашому суспільстві подвійної моралі.

Необхідно, щоб самі педагоги були переконані, що без належного національного виховання у студентів не можуть відповідним чином розвиватися такі якості особистості, як патріотизм, солідарність, відповідальність та інші важливі характеристики особистості.

Щоб успішно здійснювати складну і благородну виховну місію формування особистості патріотично налаштованих громадян України, педагог повинен бути не лише непохитно переконаний у правильності та праведності, у великому державницькому сенсі цієї місії й володіти глибокими знаннями, що стосуються національних проблем, досконало оперувати ними і, найголовніше, уміти переконувати студентів, нерідко їхніх батьків, що тільки громадяни-патріоти, національно свідомі, духовно багаті люди здатні стати володарями своєї долі, своєї держави й завдяки цьому жити повноцінним, як духовно, так і матеріально, життям.

Роль педагога у процесі формування патріотизму у студентської молоді вагома, але вона координуюча, організуюча, консультуюча і робота будується на основі нових принципів: *принцип суб'єктивної інтеграції*, тобто діяльнісний розвиток студентів, що дозволяє їм шляхом виконання різних соціальних ролей стати активними суб'єктами соціальної реальності (день студентського самоврядування); *принцип подієвості*, що припускає включення суб'єктів навчально-виховного процесу в сукупність подій, які служать предметом оцінки, приводом до роздуму, підставою для життєвих висновків (II Світова війна, події в зоні АТО, голодомор).

Ефективність виховної роботи із студентською молоддю залежить, насамперед, від того, наскільки педагогічні цілі та адекватні їм зусилля вихованця і вихователя збігаються, на чому ми вже не одноразово наголошували. Інакше кажучи, наскільки зовнішні виховні впливи на майбутнього педагога відповідають завданням **та змісту його самовиховання**, що в традиційній виховній практиці недооцінювалось.

Педагоги небезпідставно вважають оптимальним такий варіант організації співпраці вихователя з вихованцями, за якого їхні виховні зусилля досягають педагогічного резонансу.

Молодь виступає як суб'єкт патріотичного виховання, співвідносить власні орієнтації з подібними орієнтаціями педагога, і якщо їх збіг зафіксовано, особа викладача стає для них значущою та референтною.

При цьому студент вже добре розрізняє, де викладач просто транслює матеріал, з відповідною патріотичною наповненістю, а де він виступає з власною авторською позицією. Щоб легше відбувався збіг подібних орієнтацій між студентом та викладачем, не повинно не існувати відстані між трансльованими педагогами поняттям і особистою його громадянською позицією.

В умовах освітнього процесу педагогічного ВНЗ особливої уваги потребує питання про значення загальнолюдських цінностей в професійній діяльності

педагога, дуже важливо, щоб сьогоднішній студент – майбутній учитель, глибоко усвідомив **свій професійний ідеал**, як своєрідну модель, на яку орієнтуватиметься в процесі навчання та самоосвіти, виховання та самовиховання.

Робота зі студентами у нашій академії починається з проведення моніторингу (анкетування, бесіди, глибинного опитування тощо) першокурсників та їх батьків; вивчення стану та аналізу результатів попередньої виховної роботи зі студентами, зокрема, у сфері патріотичного виховання як окремого студента так і колективу академічних груп в цілому.

Початкова діагностика проводиться з метою планування виховної роботи та управління групою.

Далі в процесі роботи куратор (наставник), вихователі гуртожитку отримують експрес-інформацію (коригувальна діагностика) і в кінці навчального року проводиться узагальнювальна (підсумкова) діагностика, визначається ефективність виховної роботи кожним куратором групи і колективу викладачів в цілому. Ми використовуємо метод спостереження, враховуємо соціальну активність студента, його участь у всіх заходах як в академії, так і за її межами. «Негативні» моменти також підлягають обліку.

Педагоги, які здійснюють виховний процес, чітко пам'ятають, що патріотизм на рівні конкретного індивідуума виражається, перш за все, у відданості своїй сім'ї, її традиціям, навколишньому соціуму.

Враховуючи це, можна визначити організаційно-педагогічні умови, які сприяють становленню і розвитку почуття патріотизму у студентської молоді:

формування активної громадянської позиції молодих громадян, громадянської самосвідомості;

підвищення інтересу до вирішення актуальних проблем українського суспільства;

залучення молоді у демократичний процес перетворення життя, усвідомлення своєї причетності до цих змін;

формування правосвідомості та забезпечення на цій основі правомірної поведінки;

розвиток почуття відповідальності за життя і розвиток малої батьківщини, оточуючих людей і долю Батьківщини в цілому;

формування національної самосвідомості, внутрішньої свободи і почуття власної гідності;

прилучення до вітчизняної культури, цінностей національної та світової культури;

формування толерантності та громадянської злагоди;

виховання потреби у здоровому способі життя;

виявлення і розвиток індивідуально-особистісних задатків студентів, формування на їх основі загальних і специфічних здібностей, творчого потенціалу та здатності до самореалізації;

залучення кожного студента у процес формування єдиного виховного простору.

Вихована система в академії спрямоване на реалізацію завдань, що сприяють формуванню почуття громадянськості, патріотизму. Викладачі академії використовують всі можливості виховного простору, теоретичні та, що досить важливо, практичні методи виховної діяльності студентів. Наголосимо на деяких таких заходах:

проведення виставки-конкурсу «З Україною у серці», конкурсу-презентації «Українська творчість - невичерпне джерело», фестивалю «Української пісні та танцю»,

конкурс національно-патріотичної пісні,

проведення тематичних заходів-зустрічей, уроків-мужності, уроків-пам'яті, тематичних годин, вечорів із запрошенням ветеранів Другої світової війни, учасників АТО, відомих людей сучасності;

участь у патріотичних акціях «Запали свічку пам'яті», благодійних «Подаруй дитині свято», «Допоможи врятувати людину», акціях доброти «Схід і Захід разом», «Ми рівні» тощо.

відвідування студентами музеїв, проведення відкритих лекцій у Історичному музеї м. Харкова та історичному архіві,

екскурсії по місцями бойової слави;

проведення науково-дослідної роботи (збір інформації про героїчний односельців, близьких людей, про рідний куточок, малу батьківщину, про національну культуру, обряди),

поповнення фонду «Кімнати бойової слави» інформацією про сучасні події та минулу історію,

проведення студентських конференцій, круглих столів, веб-семінарів, наповнених патріотичним змістом;

надання побутової допомоги ветеранам, людям похилого віку, дітям-інвалідам;

проведення спортивних заходів, приурочених до пам'ятних національних дат;

лекції-концерти, лекції-презентації з метою відзначення чи вшанування пам'яті відомих українців, світових діячів,

заочні мандрівки, арт-подорожі куточками рідної землі

І це лише маленька частина неосяжної роботи професорсько-викладацького складу академії.

Важливо відзначити, що всі заходи наповнені патріотичним змістом, більшість із зазначених заходів виховної діяльності носять статус традиційних, а комплексність, систематичність, наступність заходів з патріотичного виховання, ініціатива та активна участь в них як студентів так і викладачів сприяє внесенню патріотичних ідей у свідомість молоді, що надалі націлює на перетворення цих ідей у переконання та їх реалізацію у соціальній практиці.

Безперечно, що виховання патріотизму дуже складне завдання, але завдання, яке можна і потрібно вирішувати. Отже, очікуваний суспільством результат випускник – активний громадянин, патріот своєї країни, високоморальна особистість – це не міф, а потреба і реальність сьогодення.